

”וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעֲבֹדוֹ בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי
מִטַּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹדֵה וּמְלֻקוֹשׁ וְאִסְפַּת דְּגַנְךָ
וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ
וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַעְתָּ” (יא, יג-טו)

-רש"י-

ונתתי מטר ארצכם - עשיתם מה שעליכם,
אף אני אעשה מה שעלי:

לכאורה אינו מובן, מה הוא החידוש שבדברי רש"י אלו - וכי איזו תוספת יש
בדבריו על המפורש בכתוב?

איזו ברכה גדולה יותר?

הרא"ם מבאר, שנתכוון רש"י לתת טעם לזה שהברכה שבפרשתנו גדולה יותר
מאשר הברכה שבתחילת פרשת בחוקותי: "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו
ועשיתם אותם. ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה, ועץ השדה יתן פריו" וגו'.
ואלו דברי הרא"ם:

עומק הפשט – עיונים ברש"י

"רצו לתת טעם על כפלות השכר הזה יותר משאר המקומות. שהרי גבי 'אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם', אין כתוב שם אלא 'ונתתי גשמיכם בעתם', אבל לא שיהיה 'יורה ומלקוש', ולא שיתן 'עשב בשדך לבהמתך', ולא שתאסוף אתה 'דגנך תירושך ויצהרך' ולא אויבך, ולא ש'תאכל ושבעת' - 'שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים', שכל אלה הפרטים כתובים בפרשה הזאת; לפיכך אמרו - 'עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי', שפירושו: מאחר שעשיתם מה שעליכם לעשות, שלא היה לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם כל מצוותי מאהבה וחיבה, ולא לשום תכלית אחר, צריך גם אני לעשות עמכם מה שעלי לעשות, עד שלא תישאר שום טובה שלא אעשה לכם".

ולפירוש הרא"ם מובן היטב הא דכתב רש"י דברים אלו דוקא בפרשתנו ולא הקדים לכותבם בפרשת בחוקותי - אף שלכאורה תוכן הדברים שווה - כי באמת יש הבדל בין הפרשיות, ודוקא כאן מתאים לומר ש"עשיתם מה שעליכם" בשלימות.

אך כד דייקת שפיר דברי הרא"ם מחודשים, ומשיטת רש"י משמע להיפך - שהברכה שבפרשת בחוקותי היא גדולה יותר מאשר הברכה שבפרשתנו; שהרי בפרשת בחוקותי נזכרו בתוך הברכה ענינים היוצאים לגמרי מדרכי הטבע - וכמו "ועץ השדה יתן פריו" שרש"י מפרש "הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות" - ואם כן זהו סוג נעלה יותר בברכה מאשר בפרשתנו.

[וכן כתב בבאר בשדה כאן:]

"יש לתמוה: מה ראו רז"ל לדרוש בכאן 'עשיתם כו', ולא בפרשת בחוקותי ושאר מקומות רבים דכתיב כהאי גוונא .. ומה שכתב הרא"ם בזה הוא תמוה, דאין ספק דהברכות הכתובות בפרשת בחוקותי הם רבים וגדולים מאלה הכתובים כאן"¹³]

13. ולהעיר גם מגור אריה: "בפרשת בחוקותי כתב ברכות הרבה, וכאן לא כתב אלא 'ונתתי מטר ארצכם' ותו לא".

"גשמיכם" – ברכה ישרה לישראל עצמם

והנראה לבאר, שאדרבה - נתכוון לתת טעם לזה שהברכה כאן פחותה מהברכה שבפרשת בחוקותי.

ובזה יומתק זה שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' את התיבות "ונתתי" מטר ארצכם" - שלכאורה, כיון שפירושו בא לבאר את כללות הענין, היה לו להעתיק רק תיבת "ונתתי" שהיא תחילת הענין (ולכל היותר - היה לו להעתיק "ונתתי וגומר").

אלא, שבתיבות אלו - "מטר ארצכם" - מודגש ההבדל בין הברכה שבפרשתנו להברכה שבפרשת בחוקותי:

בפרשתנו נאמר "ונתתי מטר ארצכם", ואילו בפרשת בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם". והיינו - בפרשתנו ברכת המטר מתייחסת היא רק להארץ של בני ישראל, "מטר ארצכם", ואילו בפרשת בחוקותי מתייחסת ברכת הגשמים (ישירות) לבני ישראל עצמם, "גשמיכם".

ובזה מבואר ההבדל בין פירושי רש"י בשתי המקומות:

שם מפרש רש"י "גשמיכם) בעתם - בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות"; ואילו הוא מפרש "מטר ארצכם) בעתו - בלילות, שלא יטריחו אתכם".

כי:

בפרשת בחוקותי, כאשר ברכת הגשמים מכוונת ישר לבני ישראל עצמם, "גשמיכם" - באה הברכה בזמן הטוב ביותר עבור בני ישראל עצמם, כאשר יהודים נמצאים בבית ואין דרכם לצאת החוצה, ולכן מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות".

עומק הפשט – עיונים ברש"י

אבל בהכתוב כאן, שהברכה מתייחסת להארץ, "מטר ארצכם" - מפרש רש"י את הברכה לפי גדרי הארץ, ומצד גדרי הארץ אינו מסתבר שיספיקו הגשמים של "לילי שבתות" בלבד, ולכן מעדיף רש"י לפרש שהכוונה "בלילות" בכלל.

כלומר¹⁴:

בפרשתנו, כיון שהברכה היא בעיקר להארץ, "מטר ארצכם", לכן היא באה לפי גדרי הארץ הטבעית, ולכן גם הברכה יש בה הגבלות טבעיות, ואי אפשר להסתפק בגשמים של לילות שבת אלא הגשמים ירדו "בלילות" בכלל;

אולם בפרשת בחוקותי, כאשר הברכה מתייחסת ישר לבני ישראל, "גשמיכם", הרי שהיא אינה מוגבלת בדרכי הטבע דוקא, ולכן מספיק אפילו זמן מועט של גשמים - "לילי שבתות" בלבד.

[וזה שגם בפרשתנו הוסיף רש"י והביא פירוש שני שלפיו "בעתו" היינו "בלילי שבתות", יש לפרש - משום שיש קושי בפירוש הראשון, ש"בעתו" היינו "בלילות" בכלל¹⁵:

אם אכן כוונת הכתוב היא "בלילות" - למה הוצרך לסתום ולומר "בעתו", ולא אמר **במפורש** "בלילות" (תיבה אחת בלבד - בדיוק כמו "בעתו")?!

ולכן מוסיף רש"י ומביא פירוש נוסף שהכוונה ל"לילי שבתות", שאז מובן למה נקט הכתוב "בעתו" - **דרך קיצור**.

ובזה יומתק זה שרש"י חוזר ומעתיק את תיבת "בעתו" עוד הפעם - "דבר אחר: **בעתו** בלילי שבתות" - להדגיש, שמצד **כללות תוכן** הענין הרי הפירוש הראשון (שקאי על "בלילות" בכלל) מסתבר יותר, והצורך בפירוש השני הוא מצד הדיוק **בתיבת "בעתו"**].

14. ראה בארוכה 'עומק הפשט' לפרשת בחוקותי (חלק יט).

15. וראה כעין זה במשכיל לדוד.

”עשיתם מה שעליכם” – ותו לא

ומעתה יתבאר, שזהו הקושי שעמד בפני רש”י - מדוע באמת בפרשת בחוקותי מתברכים ישראל בברכות באופן שלמעלה מדרך הטבע (“גשמיכם”), ואילו בפרשתנו הברכה מוגבלת היא לפי דרכי הטבע והארץ (“מטר ארצכם”)?

ועל כך מפרש ומיישב - ”עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי”. והיינו:

בפרשתנו מדובר על מצב שבו בני ישראל עשו רק ”מה שעליכם”, רק מה שמחוייבים לפי שורת הדין, ולא יותר מזה. ולכן ”אף אני” - הקב”ה יעשה (מדה כנגד מדה) רק ”מה שעלי”: אמנם ברכה מהקב”ה, אבל רק כפי שזה מתאים עם דרכי הטבע, ולא יותר מזה;

אולם בפרשת בחוקותי מדובר על מצב שבו בני ישראל מתנהגים באופן של ”בחוקותי תלכו” - וכפי שמדגיש שם רש”י: ”שתהיו עמלים בתורה”, והיינו, שאין הם רק לומדים כדי ”לצאת ידי חובה” של מצות תלמוד תורה, אלא מוסיפים ומתייגעים בתורה יותר מן המחוייב - ולכן (מדה כנגד מדה) ברכת ה’ שמה היא (לא רק ”מה שעלי”, אלא) באופן של הוספה, למעלה מהטבע.

[ולפי דרכנו יומתק גם ההבדל, שבפרשתנו ממשיך הכתוב ומזהיר¹⁶: ”השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו’”, ומפרש רש”י: ”כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב”ה אלא מתוך שביעה כו’”; ואילו בפרשת בחוקותי, אף שגם בה נאמר ”ואכלתם לחמכם לשובע”¹⁷ - אין אזהרה כזו.

כי, כאשר קיום התורה ומצוות הוא רק לפי הטבע (“עשיתם מה שעליכם” - ותו לא) אז יש חשש לנפילה כו’, מה שאין כן בפרשת בחוקותי שמדובר על ”עמלים בתורה” באופן שלמעלה מהטבע ואין חשש. ודו”ק].

(חלק יט - עקב ד)

16. יא, טז.

17. כו, ה.